

HUNDREDE ÅR FØR NATURVIDENSKABELIGT SELSKAB PÅ FYN

- Naturlærens udbredelse i Odense i første halvdel af 1800-tallet

Af Bjarne Toft
Lektor
IMADA, Odense Universitet

Naturvidenskabeligt Selskab på Fyn er i sit mål og virke beslægtet med det af H.C. Ørsted (1772-1851) i 1823 stiftede Selskab for Naturlærens Udbredelse. Begge selskabs formål er at udbrede kendskabet til naturvidenskabernes landvindinger og praktiske anvendelighed.

I 1823 var H.C. Ørsted på rejse i England og til sin hustru skrev han i et brev fra London, dateret den 9. juni 1823: "Blandt de skønne Mindesmærker, Englænderne hvert Aar sætter flere af for deres Almenaand og stigende Interesse for Videnskaberne, er London Institution en Indretning, hvor der holdes Forelæsninger, der besøges af begge Køn, og hvor mange skønne og nyttige om end ikke dybtbundende Kundskaber udbredes."

Vel hjemme i København igen udsendte Ørsted den 16. oktober 1823 en indbydelse til dannelse af Selskabet for Naturlærens Udbredelse, og allerede i 1824 startede Selskabet offentlige forelæsningsrækker, hvoraf navnlig Ørsteds egne var stærkt besøgte. I sæsonen 1824-25 havde han 193 tilmeldte tilhørere (52 af dem var håndværkere og industridrivende, bl.a. brændevinsbrænder Brøndum). I 1825 optoges brygger Christen Jacobsen (1773-1835) i Selskabet, og hans søn J.C. Jacobsen (1811-1887), Carlsbergs grundlægger, var fra sit syttende år en lærevillig og flittig deltager i selskabets undervisning - nogen egentlig afsluttet uddannelse fik han som bekendt ikke.

Ved et forberedende møde i Selskabet den

27. februar 1824, hvori bl.a. Prins Christian Frederik, Overhofmarskal Hauch (1755-1838) (hvis samling af fysiske instrumenter i dag befinder sig på Sorø Akademi) og to geheimestatsministre deltog, forelagde Prinsen et tilbud fra rektor Jacob Saxtorph (1771-1850), Odense Katedralskole, om afholdelse af forelæsninger over naturlæren i Odense - Saxtorph var ellers klassisk filolog og underviste på skolen i græsk og latin. Tilbuddet omfattede forelæsninger hver søndag kl. 12-14 om sommeren og to hverdagsaftner kl. 19-21 om vinteren. Han anmodede om et årligt honorar på 300 rigsdaler + 60 rigsdaler til indretning af et klasseværelse.

I sommeren 1825 imødekom Selskabet Saxtorph og bevilgede et foreløbigt honorar på 150 rigsdaler. Man udstak samtidig retningslinier for forelæsningerne, svarende til hvad der foregik i hovedstaden, specielt skulle adgangen være gratis og åben for alle. Til trods herfor averterede Saxtorph forelæsningerne for betaling i Iversens Avis den 14. oktober 1825, hvilket direktionen i København ikke brød sig om! Parterne fandt dog hinanden, og Saxtorph holdt sine forelæsninger fra 1825 med passende mellemrum (1825-27, 1831-33, 1837, 1839-40) indtil 1840. Der var mange tilhørere - i 1837 var der 95 tilmeldte og i 1839-40 i alt 120 - de mange interesserede var et stort problem, for lokalet, hvori undervisningen foregik, var et værelse i hans hjem! Saxtorph elskede at undervise - i hvert fald i naturlære. Ved Katedralskolens translokation i 1829 udtalte han: "Gud elsker den, han gør til ungdomslærer." Men under ham fik skolen et dårligt omdømme. En elev i begyndelsen af 1820'erne tegnede dette billede af ham: "Skjødnt han var, hvad man dengang kaldte stor Filo-

log, var det dog et Misgreb at kalde ham til Rektor, hvortil han var aldeles uskikket. Han var inderlig godmodig, saa man kunde ikke andet end holde af ham; men han havde ikke Ben i Næsen og kunde hverken holde Orden blandt Lærere eller Disciple." Let havde han det ikke - om sit lærerpersonale skrev han i et privat brev: "Maatte A komme sig, B blive lærer ved Charlottenborg, C blive Avismand og D faae Pension, da ville jeg skrive Aaret 1827 med gyldne Bogstaver; thi Ingen, som kender, hvordan jeg nu har det, vil nægte mig Ret til at være modfalden."

Undervisningen for Selskabet til Naturlærens Udbredelse var Saxtorphs opmuntring. Han samlede sig efterhånden til denne undervisning en "Physikalisk Samling" på 400 numre, og da han i 1843 trak sig tilbage, bevilgedes der Katedralskolen 2.000 rigsdaler til erhvervelse af samlingen - den første fysik-samling af betydning på skolen.

Kunstmaler N. Moe, lærer ved realskolen i Odense, fortsatte i 1841 Saxtorphs forelæsningsvirksomhed, og han fik nogle instrumenter som gave fra Selskabet for Naturlærens Udbredelse. I 1845 blev cand. polyt. A.S. Weis udsendt af Selskabet for at forelæse i Odense. Byfoged Schönheider havde ønsket afholdt to forelæsningsrækker, én for dem, som havde mere eller mindre kendskab til matematik, og én, som kunne følges af damer, der efter alle erfaringer ville afgive de flittigste og mest opmærksomme tilhørere. Men tilvejebringelsen af et egnet lokale, som skulle være rummeligt, opvarmet og oplyst, og som formentlig også skulle have den nødvendige egenskab, at det intet måtte koste, ville efter hans mening støde på uovervindelige vanskeligheder.

Men så vanskeligt blev det nu ikke, for kommunalbestyrelsen tilbød, at man kunne benytte Rådhusets store sal, tilbørlig opvarmet og oplyst. Weis' forelæsninger i 1845 fulgtes af 149 tilhørere.

Forelæsningerne på Odense Rådhus i 1845 var de sidste forelæsninger, som Selskabet for Naturlærens Udbredelse lod afholde på

Fyn. Men hundrede år efter, i 1945, genoptoges den gode skik løbende at afholde foredrag i Odense om teknik og naturvidenskab - Naturvidenskabeligt Selskab på Fyn blev dannet!

Noter:

Ovenstående fremstilling er baseret på bøgerne [M.C. Harding, Selskabet for Naturlærens Udbredelse, H.C. Ørsteds Virksomhed i Selskabet og dettes Historie gennem hundrede Aar, udgivet paa Carlsbergfondets Bekostning, København 1924, I Kommision hos Jul. Gjellerups Forlag] og [A. Riising, Aa. Fasmer Blomberg, E. Pedersen og H.H. Jacobsen, Odense Katedralskoles Historie 1283-1983, Odense Universitetsforlag 1984].